

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА

УДК 37.014

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.74-2.1>

О. О. Барліт

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та методики виховання
КЗ «Запорізький інститут післядипломної освіти» Запорізької обласної ради

А. Ю. Барліт

аспірант
Запорізького національного університету

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ УКРАЇНИ ТА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Статтю присвячено аналізу правового механізму розв'язання проблеми булінгу в закладах освіти в Україні й у Сполучених Штатах Америки.

Наголошується на тому, що булінг в освітньому середовищі розглядається в сучасному світі як одна з болючих проблем, котра вимагає якнайшвидшого розв'язання. Заклади освіти не тільки відіграють важливу роль у житті дітей як середовище основної соціалізації, а й є місцем, де вони досить часто зазнають насильства.

У статті зазначається, що в Україні термін «булінг» закріплено на законодавчому рівні. У 2018 році було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу». Обґрунтовується важливість прийняття закону для системи освіти України.

У зв'язку із цим приваблююю для аналізу є практика розв'язання проблеми булінгу в інших країнах, зокрема в Сполучених Штатах Америки.

Мета статті – розгляд і правовий аналіз розв'язання проблеми булінгу в закладах освіти в Україні й у Сполучених Штатах Америки.

Сполучені Штати Америки – федеративна конституційна республіка, в якій владні повноваження розподіляються між федеральним урядом та урядами 50 штатів.

У статті зазначається, що всі п'ятдесят штатів Сполучених Штатів Америки прийняли законодавство про боротьбу з насильством. Першим штатом, який прийняв спеціалізоване законодавство, була Джорджія в 1999 році. Штат Монтана став останнім у квітні 2015 року.

Водночас через велику кількість законів штатів про боротьбу з булінгом не існує однозначності ні в його визначенні, ні в тому, як слід поводитись і запобігати булінгу. Часто булінг прирівнюється до домагань, залякувань тощо. Зазначається, що за останні два десятиліття спостерігається зростання підтримки запровадження федерального законодавства про булінг.

У статті наголошується, що Сполучені Штати Америки – це приклад держави, яка протягом останніх кількох десятиліть демонструвала стабільний прогрес у протидії шкільному булінгу й досягла низки успіхів у цій галузі. Однак ці успіхи не містять прийняття загальнодержавного законодавства, яке б безпосередньо регулювало булінг.

Україна ж продемонструвала всьому світу грандіозний прорив вперед, зробивши величезний крок на шляху до розв'язання проблеми булінга в закладах освіти України. Зазначаємо, що Україна одна з небагатьох країн колишнього радянського простору, яка стала на шлях подолання цієї проблеми, використовуючи в тому числі й правові ресурси держави.

Ключові слова: булінг, насильство, безпечне освітнє середовище, антибулінгова політика.

Постановка проблеми. Попри загальний осуд, насильство, схоже, є частиною людських відносин. На жаль, і заклади освіти не тільки відіграють важливу роль у житті дітей як середовище основної соціалізації, а й є місцем, де вони досить часто зазнають насильства.

Насильство в освітньому середовищі може мати як поодинокий, так і регулярний, тривалий характер і мати фізичну або психологічну форму [1].

Найточніше відбиває насильство тривалого характеру в освітньому середовищі поняття «булінг».

Булінг – це фізичне або психологічне насильство тривалого характеру, спрямоване від однієї людини (групи осіб) на іншу людину (групу осіб) [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Центральне місце в розвитку теорії булінгу зайняла праця Ольвеуса (Olweus) (1978 рік). Розроблена цим автором модель булінгу в освітньому середовищі послужила основою подальших досліджень цієї проблеми таких авторів, як Хезлер (Hazler, 1985 рік); Бесага (Besag, 1989 рік); Роланд (Roland, 1989 рік); Слі (Slee, 1995 рік); Агора (Agora, 1998 рік); Квек (Kwak, 1999 рік); Лейн (Lane, 1999 рік); Лі (Lee, 1999 рік); Рібі (Rigby, 2000 рік); Хелд (Heald, 2000 рік); І. Кон (2006 рік); Д. Кутузова (2007 рік); О. Маланцева (2007 рік); О. Глазман (2009 рік); І. Ачітаева (2010 рік); А. Стрельбицький (2010 рік); Є. Файнштейн (2010 рік); В. Петросянс (2011 рік) [3].

З 2019 року в Україні термін «булінг» закріплено на законодавчому рівні. 17 грудня 2018 року було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу», а 6 січня 2019 року Президент України його підписав [4].

Прийняття такого закону – це колосальний прогрес на маршруті до розв'язання проблеми булінга в закладах освіти України. Треба зазначити, що Україна – одна з небагатьох країн колишнього радянського простору, яка стала на шлях подолання цієї проблеми, використовуючи в тому числі й правові ресурси держави.

У зв'язку із цим привабливою для аналізу є практика розв'язання проблеми булінгу в інших країнах, зокрема в Сполучених Штатах Америки.

Мета статті – розгляд і правовий аналіз досвіду розв'язання проблеми булінгу в закладах освіти в Україні й у США.

Виклад основного матеріалу. Роблячи невеликий екскурс в недавнє минуле України, необхідно відзначити, що спочатку відбулось усвідомлення суспільством проблеми, прийняття того, що булінг в закладах освіти існує. Водночас було усвідомлення того, що нормативно-правова база, яка існувала в той час, була неадекватна.

Необхідні були зміни, повернення загальної уваги до цієї проблеми, залучення різних важелів і механізмів. Йдеться і про науковий, і про владний, і про суспільний потенціал у тому числі.

У 2017 році міністр освіти і науки (2016–2019 роки) Лілія Гриневич, аналізуючи проблему булінгу, зазначила, що «Нинішня робота з булінгом, яка існує в наших школах, не є системою. Тому для нас надзвичайно важливо, щоб ми розпочали розбудовувати в Україні безпечну школу з різних аспектів. І безпечною вона має бути не лише з боку фізичної безпеки, а й моральної також» [5].

Розглядаючи тему, необхідно відзначити своєчасний і продуктивний факт співпраці Міністерства

освіти і науки України з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ). У затвердженій Програмі діяльності між ЮНІСЕФ та Урядом України на 2018–2020 роки пріоритетом була реалізація прав усіх дітей в Україні.

Відповідно до вищезазначеного закону булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, в тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи й (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [4].

Отже, з 2019 року в Україні термін «булінг» закріплено на законодавчому рівні.

У зв'язку із цим привабливою для аналізу є практика розв'язання проблеми булінгу в інших країнах. Тому проаналізуємо зарубіжний досвід правового механізму протидії булінгу в закладах освіти, зокрема досвід США.

Американське суспільство усвідомило проблему булінгу після розправи в школі «Колумбайн» (Columbine High School), що сталася 20 квітня 1999 року. Існує загальна думка, що того дня змінилося соціальне сприйняття проблеми булінгу [6].

Нині можна зустріти різні пояснення причин, які призвели до стрілянини. Однак найпоширенішою думкою було те, що Ерік Гарріс і Ділан Кліболд зазнали булінгу й нарешті не витримали. Булінг був досить поширеним в школі «Колумбайн», і вчителі, як повідомлялось, мало що робили. Трагедія в школі привернула багато уваги ЗМІ, це стало відправною точкою для вжиття заходів для подолання проблеми шкільного булінгу.

Логічним наслідком цієї трагедії стали активізовані наукові дослідження шкільного булінгу. Увагу було зосереджено як на теоретичних, так і на статистичних дослідженнях. Було визначено коло серйозних і довготермінових наслідків, пов'язаних із булінгом. Разом ці фактори чинили посиленний тиск на уряди й шкільні системи для розв'язання питань, що дозволяють ефективніше запобігти або зменшити шкільний булінг.

Законодавча база є основоположним елементом державної політики, що створює ефективні механізми, спрямовані на протидію булінгу в школі. Такі механізми можуть спричиняти як профілактичні, так і реактивні засоби й заходи. Відповідно, підтримка й заклики до прийняття закону, що спеціально регулює питання шкільного булінгу, зросла на той час.

США – федеративна конституційна республіка, в якій владні повноваження розподіляються між федеральним урядом та урядами 50 штатів. Кожен із 50 штатів має свою конституцію, систему органів влади й управління. Усі штати мають власні

законодавчі гілки влади, що володіють компетенцією приймати закони, а також виконавчі й судові гілки влади. Штати зберігають владні повноваження в галузях, що не регулюються федеральною Конституцією, федеральним законодавством або міжнародними угодами, ратифікованими США [7].

Усі п'ятдесят штатів США прийняли законодавство про боротьбу з насильством. Першим штатом, який прийняв спеціалізоване законодавство, була Джорджія в 1999 році. Штат Монтана став останнім у квітні 2015 року. Тому перший закон про боротьбу з булінгом був виданий майже 20 років тому, й це супроводжувалася досить швидкою політичною реакцією в інших штатах. Ці закони значною мірою реагували на конкретні події, такі як розстріл у школі «Колумбайн» у 1999 році й низка самогубств серед підлітків, які зазнавали булінгу.

Через велику кількість законів штатів про боротьбу з булінгом не існує однозначності ні в його визначенні, ні в тому, як слід поводитись і запобігати булінгу. Часто булінг прирівнюється до домагань, залякувань тощо.

Коріння проблеми змішування термінів «булінг» і «домагання» полягає в тому, що багато законів про булінг, прийняті з 1999 року, спочатку були змодельовані на чинному законодавстві про цивільні права, що захищає групи від різних форм домагань за законом. Не виключенням було те, що лексика в нових актах проти булінгу була запозичена з наявних федеральних статутів домагань. Це призвело до плутанини термінів «булінг» і «домагання» в законах штатів, і вони з'явилися взаємозамінними або зрівнялися в законодавстві штатів.

Аналіз свідчить про наявність суттєвої неоднорідності між штатами щодо змісту антибулінгової політики й обсягу правового захисту, що надається учням. Нині характер і ступінь захисту, доступний учням, які зазнають булінгу, «залежить від законів і політики там, де вони живуть чи ходять до школи» [8].

Відсутність регулювання булінгу на федеральному рівні не означає, що не було жодних спроб ввести таке. Підняття питання булінгу в порядку денному в Сполучених Штатах розпочалося в 1990 році й продовжилось у наступному десятилітті. З підвищенням громадської думки й поінформованості на початку 2000-х років була зроблена перша спроба запровадити федеральне регулювання булінгу. 12 грудня 2003 року конгресвумен Лінда Санчес і конгресмен Джек Куїн внесли законопроект про протидію булінгу «Закон про запобігання булінгу щодо безпеки в школі й зменшення злочинності 2003 року» [9]. Але федеральний уряд США не прийняв закон.

Пізніше, у 2010 році, міністр освіти США Арне Дукан підписав «Лист до губернаторів і головних державних шкільних працівників про технічну допомогу в боротьбі з булінгом». У цьому

листі Арне Дукан зазначив, що «Останні випадки булінгу продемонстрували його потенційно руйнівні наслідки для учнів, шкіл і громад. Усе це викликає почуття нагальності заходів для боротьби з булінгом. Хоча закони є лише частиною розв'язання проблеми, прийняття такого закону стане відправною точкою для країни в розв'язанні такого питання» [10].

За останні два десятиліття спостерігається зростання підтримки запровадження федерального законодавства про булінг.

Але натепер досі не існує федеральних законів, які б спеціально розв'язували проблему булінгу всебічно.

Політичні фактори часто можуть визначати розробку антибулінгових законів, а також їх прийняття та виконання. Або, на жаль, навпаки, гальмувати прийняття та виконання. Політичні мотиви не завжди базуються на раціональному підході.

Розглядаючи перспективи подальшого розвитку законодавства про боротьбу з булінгом у США, можна констатувати, що це слушний час для закріплення регулювання булінгу на федеральному рівні. Незважаючи на те, що всі штати тією чи іншою формою мають специфічне антибулінгове законодавство, єдиний стандарт необхідний для повноцінної кампанії проти булінгу.

Висновки і пропозиції. Сполучені Штати Америки – це приклад держави, яка протягом останніх кількох десятиліть демонструвала стабільний прогрес у протидії шкільному булінгу, й держави, яка досягла низки успіхів у цій галузі. Однак ці успіхи не містять прийняття загальнодержавного законодавства, яке б безпосередньо регулювало булінг.

Україна ж продемонструвала всьому світу грандіозний прорив вперед, зробивши колосальний прогрес на маршруті до розв'язання проблеми булінгу в закладах освіти України. Зазначаємо, що Україна – одна з небагатьох країн колишнього радянського простору, яка стала на шлях подолання цієї проблеми, використовуючи в тому числі й правові ресурси держави.

Список використаної літератури:

1. Баева І.А. Психологическая безопасность в образовании. Санкт-Петербург, 2002. 271 с.
2. Барліт А.Ю., Барліт О.О. Шкільний булінг в сучасному освітньому середовищі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2015. № 1. URL: <http://bdpu.org/professional-editions/scientific-notes-pedagogical/> (дата звернення: 07.12.2020).
3. Барліт А.Ю., Барліт О.О. Булінг в закладах освіти: нормативно-правове регулювання проблеми в Україні. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 63. Т. 1. URL: <http://www.>

- pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/63/part_1/20.pdf (дата звернення: 07.12.2020).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування) : Закон України від 17 грудня 2018 року № 2657-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення: 07.12.2020).
 5. За участі Лілії Гриневич пройдуть мотиваційні зустрічі Ніка Вуйчича зі школярами та вчителями щодо запобігання булінгу в школі. 27 березня 2018 року / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/events/29-bereznya-za-uchasti-liliyi-grinevich-projdu-t-motivacijni-zustrichi-nika-vujchicha-zi-shkolyarami-ta-vchitelyami-shodo-zapobigannju-bulingu-v-shkolah> (дата звернення: 07.12.2020)
 6. Code of the District of Columbia. URL: <https://code.dccouncil.us/dc/council/code/sections/2-1535.01.html> (дата звернення: 07.12.2020).
 7. Сполучені Штати Америки. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://clck.ru/SMGvy> (дата звернення: 07.12.2020).
 8. Департамент освіти США, Управління з питань планування, оцінки та розробки політик, служби досліджень та програм, «Аналіз анти-булінгового законодавства та програм штатів». 2011. 184 с. URL: <https://www2.ed.gov/rschstat/eval/bullying/state-bullying-laws/state-bullying-laws.pdf> (дата звернення: 07.12.2020).
 9. StopBullying.gov, Key Components in State Anti-Bullying Laws. URL: <https://www.stopbullying.gov/laws/key-components/index.html> (дата звернення: 07.12.2020).
 10. Great Falls Tribune, L. Baumann, Gov. Bullock signs Montana anti-bullying bill into law. URL: <https://eu.greatfallstribune.com/story/news/local/2015/04/21/gov-bullock-signs-montana-anti-bullying-bill-law/26145567/> (дата звернення: 07.12.2020).

Barlit O., Barlit A. Tackling the problem of bullying in educational institutions: legal analysis of the experience of Ukraine and the United States of America

The article is devoted to the analysis of the legal mechanism of tackling the problem of bullying in educational institutions in Ukraine and in the United States of America.

It is emphasized that in the modern world bullying in the educational environment is considered as one of the most acute problems that needs to be addressed as soon as possible.

Not only the educational institutions play an important role in children's lives as the environment of basic socialization, but they are also a place where children are often abused.

It is stated in the article that the term "bullying" has been enshrined in law in Ukraine. The Law "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Tackling Bullying" was adopted in 2018. The importance of passing the law for the education system of Ukraine is substantiated. The problem of bullying regulation at the legislative level in Ukraine after the adoption of this law is analysed.

Therefore, the practice of solving the problem of bullying in other countries, in particular in the United States of America, is especially relevant for analysis.

The purpose of the article is to consider and analyse how the problem of bullying is being tackled in educational institutions in Ukraine and the United States.

The United States is a federal constitutional republic in which the power is divided between the federal government and the governments of 50 states.

It is stated in the article that all fifty US states have enacted anti-violence legislation. Georgia was the first state to pass a specialized law legislation in 1999. Montana was the last in April 2015.

At the same time, due to the large number of state anti-bullying legal acts, there is an ambiguity in its definition or in how to behave and prevent bullying. Often, bullying is equated with harassment, intimidation, etc.

The article emphasizes that the United States is an example of a country that has shown steady progress in the last few decades in combating school bullying and a country that has made a number of successes in this area. However, these do not include the adoption of the federal legislation that would directly regulate bullying.

Ukraine, at the same time, has shown the world a noticeable breakthrough, taking a huge step towards solving the problem of bullying in Ukrainian educational institutions. It should be noted that Ukraine is one of the few countries of the former Soviet space that has embarked on the path of overcoming this problem, using, inter alia, the legal resources of the state.

Key words: *bullying, violence, safe educational environment, anti-bullying policy.*